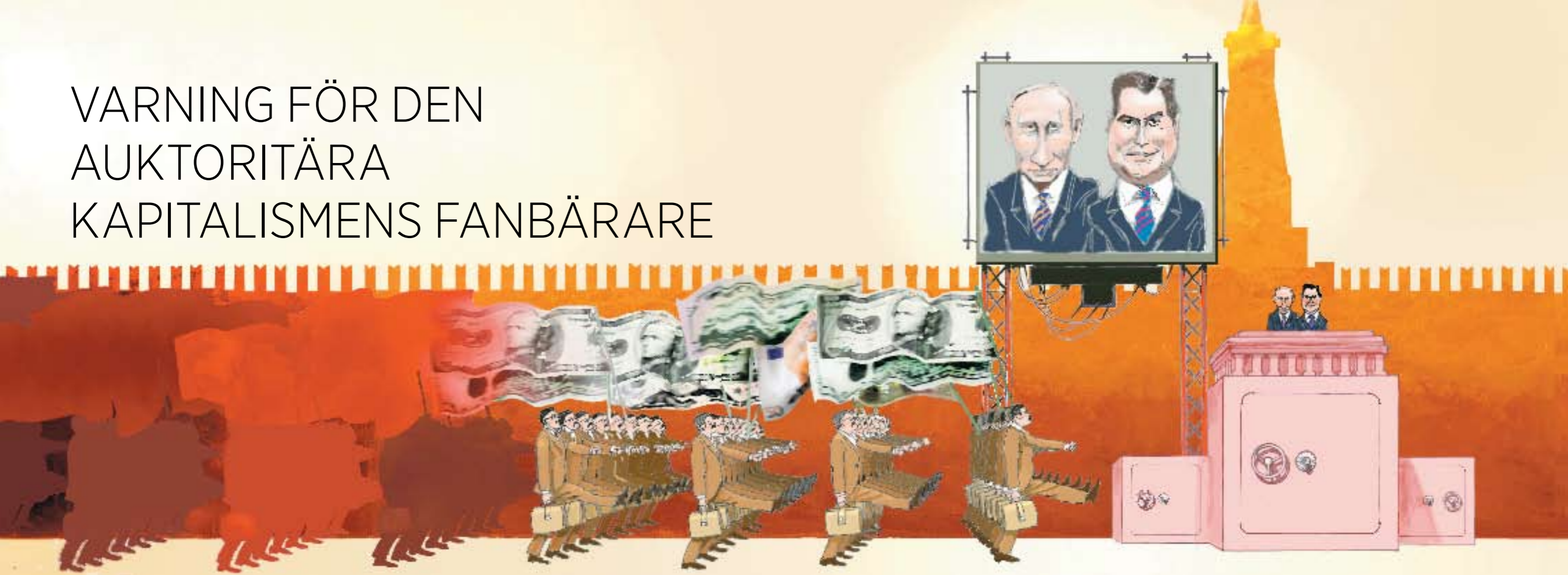

VARNING FÖR DEN AUKTORITÄRA KAPITALISMENS FANBÄRARE

*Väst har förlorat sitt moraliska övertag.
Genom att låna vårt anseende till ljusskygga
affärsintressen säljer vi ut våra egna värderingar
och förlorar förmågan att försvara vårt eget
kapitalistiska system.*

Av **Edward Lucas**

Central- och Östeuropakorrespondent på *The Economist*

Översättning av Håkan Tribell

Illustration av Riber Hansson

F

ÖRESTÄLL DIG ATT Sovjetunionen under det kalla kriget försökte lägga an på Sverige, förföra Sveriges ledande företrädare och erbjuda fördelaktiga kontrakt till svenska företag. Anta att Kreml, som ett tecken på detta utvecklade "partnerskap", erbjuder sig att bygga en gasledning direkt till Sverige längs Östersjöns botten (kalla den "West Stream") och därmed gör Sverige mer beroende av energileveranser från Sovjet. Tänk vidare att Sveriges statsminister, under sin sista månad i Rosenbad, offentligt stöder detta projekt – för att bara några månader efter att ha lämnat ämbetet bli ordförande för styrelsen i det bolag som bygger gasledningen. Allmänheten skulle ha blivit rasande.

Tänk tanken att en medlem i Sovjets politbyrå firar semester på en lyxjakt i Adriatiska havet. Bland gästerna syns EU:s handelskommissionär och en av de ledande företrädarna för Storbritanniens största oppositionsparti. EU:s handelskommissionär menar att hans närvaro enbart ska ses som en social visit, medan den brittiska politikern visar sig ha antytt till sin

ryska värd att denna kanske kunde tänkas vilja donera pengar till partiet. Det skulle ha inneburit en stor skandal, med avgångskrav och möjligen också åtal som följd.

Det är svårt att fortsätta med dessa historiska analogier, eftersom de framstår som så osannolika. Anledningen är att fienden under det kalla kriget var tydlig: den sovjetiska totalitarismen. Den hade svårt att vinna anhängare. Inte bara för att den krävde att man offrade friheten, utan för att den inte fungerade. Bortsett från

ett fåtal föraktliga anhängare och några enfaldiga men godhjärtade idealister visste vi vad vi hade med att göra: ett monstruöst imperium, byggt på mark besudlad med blodet från oskyldiga människor som hade skjutits, svultit eller fått frysa ihjäl i Gulag. Sovjetunionens benägenhet att invadera sina grannländer, att ljuga om sin historia, dess försök att undergräva systemen i Väst genom mutor, spioneri och utpressning, innebar att landets förehavanden i Väst sågs med stor misstänksamhet. Den som tog del av Kremels gästfrihet tänkte efter en extra gång. Den som regelbundet reste genom landet var vaksam för att inte utsättas för utpressning. Företagare som gjorde affärer i landet såg till att inte äventyra det egna landets säkerhet.

DEN VÄNSKAPSKORRUPTA kapitalism som kännetecknar dagens Ryssland är betydligt svårare att definiera. Även Rysslands främsta anhängare skulle medge att systemet är långtifrån perfekt, men vid första ögonkastet verkar det inte längre innebära en farlig, ideologisk utmaning mot vårt eget sätt att leva. Och landet har kommit in i gemenskapen. Där Sovjetunionen var isolerat är Ryssland integrerat. Landet är medlem i Europarådet och söker medlemskap i Världshandelsorganisationen (WTO) och OECD. Ryssland har samarbetsavtal med och är en partner till EU.

Resultatet är att handel med och investeringar

i Ryssland i dag är vanliga, kommersiella företeelser, och ju fler sådana desto bättre. Att i nuläget, när Ryssland har anammat våra värderingar och vår praxis, vända ryggen till vore hyckleri.

Plötsligt känns det inte lika chockerande att Gerhard Schröder så energiskt främjade tysk-ryska handelsförbindelser under sin tid som förbundskansler. Endast några få ögonbryn

”Rysslands vänskapskorrupta kapitalism överlever enbart tack vare att banker, advokater, revisorer och reglerare i Väst samarbetar.”

höjs över att han nu är ordförande i det tysk-ryska gaskonsortium som bygger Nord Streams gasledning i Östersjön. En del tyskar har undrat om han har brutit mot de regler som gäller för statliga tjänstemän, regler som förbjuder all kommersiell verksamhet med kopplingar till beslut som togs under den tid man var i det offentliga tjänsten. Gerhard Schröder har dock vunnit ett förtalsmål mot en politikerkollega som kom med sådana antydningar.

PÅ SAMMA SÄTT mötte EU:s förre handelskommissionär Peter Mandelson endast ljum kritik för sin närvaro ombord på Oleg Deripaskas lustjakt. Oleg Deripaska är inte bara en av Rysslands rikaste och mäktigaste män – det bör noteras att han inte beviljas visum till USA. Det skulle inte ha varit svårt för Peter Mandelson att få information från FBI om varför det är så; till och med journalister har fått ta del av den amerikanska regeringens oro över vad som med en förskönande omskrivning kallas hans ”affärskompanjoner” och andra aktiviteter.

Det betraktades inte heller som särskilt chockerande att en före detta KGB-agent i London, Aleksandr Lebedev, tilläts köpa huvudstadens ledande kvällstidning. (Som jämförelse, tänk tanken att en penningstark före detta CIA-agent skulle vilja köpa en tidning i Moskva.)

Den stora frågan är därför om det är korrekt att betrakta Ryssland som ett ”normalt” land – som exempelvis Brasilien – eller om det på något sätt fortfarande utgör ett hot mot vårt välbefinnande och vår frihet. På 1990-talet var det betydligt lättare att argumentera för det förra. Under Boris Jeltsin var Ryssland ett förorenat land där den organiserade brottsligheten bredde ut sig, och där landets oförutsägbara agerande

oroade omvärlden. Det utgjorde möjligen ett hot mot de baltiska staterna eller länderna i Kaukasus. Men i rika, starka länder i ”gamla Europa” var det möjligt att tro att Ryssland var på rätt väg, att det skulle bli mer välmående och laglydigt när medelklassen växte fram, och att landet i långa loppet skulle bli en partner till Väst i ansträngningarna att tackla globala problem.

MED DEN FÖRE detta KGB-agenten Vladimir Putin i ledningen har detta ändrats. Ryssland styrs nu av en annan elit, inte av Jeltsiners giriga, cyniska oligarker, utan av *siloviki* (vilket bokstavligen betyder ”maktens män”), veteraner från Sovjets säkerhets- och underrättelsetjänst. Tack vare sina po-

litiska kontakter har de blivit häpnadsväckande rika. De återstående oligarkerna – män som Oleg Deripaska – överlever på nåder. Så länge de är användbara för Kreml, betalar som de ska och håller sig borta från politiken kan de överleva. Om inte får de ansluta sig till Boris Beresovskij i exil i London, eller till Michail Chodorkovskij i fängelset.

Väst har blivit medhjälpare till *silovikis* plundring av Ryssland. Varje år lägger de beslag på tiotals miljarder dollar, pengar som i praktiken stjäls från det ryska folket och från aktieägarna i de ryska företag med naturtillgångar, vars produkter säljs via ljusskygga mellanhänder.

Siloviki-företagen har alla attribut som framställer dem

som normala, som aktieägare, styrelse, räkenskaper och utdelningar. Men det är deras politiska kontakter som ger dem tillträde till avkastningen från de naturresursberoende industrierna, och till de intäkter som går att utvinna genom rovdjursstatens byråkrati.

Rysslands vänskapskorrupta kapitalism överlever enbart tack vare att banker, advokater, revisorer och reglerare i Väst samarbetar. Det handlar förstas inte bara om ryska pengar. Girighet, naivitet och cynism på många håll har försvagat det västerländska systemet de senaste åren. Men de mest slående exemplen kommer från ex-Sovjet, i synnerhet från företag kopplade till de korrupta verksamheter som har slagit rot där, ett slags ekonomiskt Tjernobyl som spyr ut osynligt gift över hela kontinenten.

DET BÖRJAR MED revisorer, vars jobb går ut på att ge en ”sann och balanserad” bild av ett företags verksamhet. Varje gång någon köper en aktie eller sätter in en krona på sparkontot agerar de så, ytterst, utifrån föreställningen att revisorerna inte bara är stela räknemissar utan också moraliskt kan skilja på rätt och fel. På 1990-talet investerade västerländska revisionsfirmor enorma mängder tid och pengar i Ryssland, eftersom man – korrekt – såg detta som en ny möjlighet. Men snart fångades dessa företag i något annat: att säkerställa en välputsad västerländsk fasad på några ytterst ovanliga och ofta olagliga affärsverksamheter. Ryska företag upptäckte nöjet

i ”*ofshorka*” (bankkonton i skatteparadis) och internprissättning.

När jag arbetade i Moskva i slutet av 1990-talet brukade jag ifrågasätta västerländska revisorers agerande. Deras svar var alltid detsamma: Ryssland var alldeles för lukrativt för att lämna därhän. Var och en av de ”fem stora” (som de var på den tiden) förklarade att om de tackade nej till en affär skulle någon av konkurrenterna tacka ja. Var och en hävdade att de hade höga etiska regler och faktiskt tackade nej till de värsta erbjudandena – men att ingen av de andra hade några skrupler.

MEN RESULTATET av denna girighet och oförmåga att se sanningen i vitögat blev att det som i praktiken var kriminella syndikat fick möjlighet att köpa heder och anseende från de människor i Väst som var satta att skydda just hedern och anseendet. En oligark hotade att stämma mig när jag ifrågasatte seriositeten i rekonstruktionen av hans företag. Hans främsta argument till sitt försvar var att han hade granskats av en av de fem stora revisionsbyråerna. Fanns det bättre bevis för hans redlighet? När vinden vände för oligarkerna reagerade revisorerna fegt. Efter att år efter år ha skrivit under Yukos årsredovisning drog Price Waterhouse Coopers Moskvakontor tillbaka den när *siloviki*-regimen försökte attackera Yukos. I ett pressmeddelande från Price Waterhouse Coopers talades till och med öppet om trycket

från Kreml. Om en revision kan dras tillbaka enbart efter politiska påtryckningar, varför skulle vi tro på någonting som en revisionsbyrå påstår sig ha granskat?

Samma sak gäller bankerna. Det började med rutinmässiga internationella överföringar, men det övergick snabbt till handel med heder och anseende. Detta ledde till alla möjliga förvrängningar, som att avdankade ambassadörer, politiker eller företagsledare rekryterades som "oberoende" direktörer eller till styrelser. Konsulter, pr-folk och advokatbyråer piffade till ledningsstrukturerna, bytte företagsnamn och logotyper och bjöd opinionsbildare på snittar och vin. Juristerna byggde upp de ogenomträngliga nätverksstrukturer av sammanvävda trustar som döljer det verkliga ägandet och vart de skamligt intjänade pengarna tar vägen. Att undvika penningtvättsreglerna ökar bara komplexiteten – och arvodet.

VÄSTERLANDETS SISTA försvarslinje var kapitalmarknaden, där *siloviki*-företagen kunde tjäna grova pengar genom att sälja aktier och obligationer till utländska investerare. Även om vissa, som New York, har försökt upprätthålla sin standard, har den internationella konkurrensen inneburit att regelverken urholkats. Lågvattenmärket var när oljebolaget Rosneft introducerades på Londonbörsen 2006. Andrej Illarionov, en modig marknadsvänlig ekonom som ti-

”Förr var det kommunistiska fackföreningar som underminerade Väst på Kremels order. I dag är det Kremlvänliga banker och politiker som förråder sina länder för trettio silverrubel.”

digare hade varit rådgivare åt Putin, betecknade det hela som ett bedrägeri. Rosneft hade övertagit de flesta tillgångarna hos Yukos på ett anmärkningsvärt oöverskådligt sätt. Bara ett par år tidigare hade Yukos varit älsklingen på västerländska börslister. Nu festade samma mäklare på kvarlevorna av det styckade företaget.

Om någon hade dykt upp i London med en resväska full med Fabergéägg stulna från ett ryskt museum är det knappast troligt att de mest slipade investmentbankerna, de skarpaste juristerna och de smidigaste pr-firmorna skulle tävla om nöjet att prångla ut dem på marknaden på ett lagligt och okontroversiellt sätt. Men ett stulet oljebolag gick visst för sig.

För gamla tjänstemän ur underrättelsetjänsten, som tränats i att vinna utlänningars förtroende och därefter manipulera dem till att förråda hemligheter och sin yrkesetik, var det en smal sak att handskas med västvärldens finanselit – till och med lättare än under kalla kriget. Sovjetunionen hade svårt att vinna sympatier. Nu lät dock säljsnacket annorlunda. ”Snälla, hjälp oss överbrygga Västs fördomar om Ryssland: Vi försöker bygga upp vårt system ur det kaos som det gamla lämnat efter sig.” I kombination med lockelser som det gamla Sovjetsystemet aldrig kunde erbjuda (alltifrån kontanter till vackra damers sällskap) visade sig möjligheterna vara alltför frestande för de rika, mäktiga och skrupelfria.

Detta är i synnerhet sant nu när regimen har tagit bort några av sina mest illvilliga ex-KGB-typer från rampljuset och placerat den tyste, teknokratiska Medvedev i främsta rummet. Vid en närmare granskning rimmar hans välljudande fraser om frihet och rättsstat illa med laglösheten och förtrycket i det egna landet. Men de fungerar utmärkt som sötningsmedel för de beska piller Kreml vill att vi ska svälja: finlandiseringen av Västeuropa och återupprättelsen för Rysslands gamla Östimperium.

I SJÄLVA VERKET har Ryssland visat att den västerländska kapitalismens underliggande premisser lätt kan perverteras:

föreställningen att advokater ytterst tjänar lagen, domstolen och de allmänna rättsprinciperna snarare än sina klienters omedelbara intressen. Att revisorer verkligen själva tror på att vad de lovar är sant. Att bankmäklare faktiskt värdesätter en fungerande finansmarknad högre än möjligheten till snabb vinst. Att börsen inte bara är intresserad av de rutinmässiga procedurer som testat ett företags soliditet, utan verkligen vill skapa handelsplatser där sparare kan investera i förtroende.

Varför ska vanliga väljare och sparare tolerera ett system som låter de superrika tänja på reglerna och betraktar dem som hamnat utanför som skurkar? Om vi inte kan lita på att våra banker, revisorer, värderingsinstitut, finansmarknader och jurister agerar handfast och rättvist gentemot *siloviki*, människor som är direkta arvtagare till Stalins massmördarmaskin, varför skulle vi lita på att de behandlar oss andra på ett korrekt sätt?

YTTERLIGARE en aspekt av denna berättelse är att den före detta KGB-regimen inte bara kännetecknas av rovdjursdrift och förtryck på hemmaplan. Den är också aggressiv utomlands. Ibland med ”hård makt”, som när man trakasserar Estland, Georgien och Ukraina med militära medel, ekonomiska sanktioner eller cyberattacker. Oftare handlar det dock om ”mjuk makt”. Då använder Kreml propaganda och pengar för att

påverka beslutsfattandet i västerländska politiska system. Ibland använder man sig av anti-amerikanism, ibland av ”nationell självishhet” – önskan om att genom partnerskap gynnas när energi ska importeras och varor och tjänster exporteras. Ibland sker påtryckningar mer direkt, när viktiga personliga ekonomiska intressen står på spel.

VLADIMIR PUTIN och hans före detta spionmedarbetare har varit framgångsrika i att bygga upp Kremels inflytande inte bara *gentemot* Väst utan också *i* Väst. Den starka affärslobbyn som är knuten till Ryssland representerar en mäktig femtekolonn som saknade motsvarighet under det förra kalla kriget. Förr var det kommunistiska fackföreningar som underminerade Väst på Kremels order. I dag är det Kremlvänliga banker och politiker som förråder sina länder för trettio silverrubel.

Följden är att ryska pengar flödar i Bryssel, via lobbyister som saknar skyldighet att förklara vad de gör och på vems uppdrag. Ryska pengar köper politiker, journalister, tjänstemän och akademiker. Det påverkar hela opinionsklimatet när de som opponerar sig marginaliseras och hånas.

Vårt system är inte uppbyggt för att hantera den här sortens problem. Vi tror att affärsverksamheter är neutrala och att kommersiella avtal gör båda parter till vinnare. Men om vi tror att pengar är det enda som räk-

nas blir vi försvarslösa när någon attackerar oss med pengar. Och det är precis vad som händer. Ryska pengar har fullkomligt flödat in i våra system och vi har inte ens höjt på ögonbrynen.

EN FÖRKLARING TILL denna moraliska närsynhet beror på vår "kålsuparinställning". Vi är så fulla av avsmak inför Wall Streets kasinokapitalism och de senaste årens överdrifter att vi har förlorat känslan för att *siloviki* i Ryssland agerar betydligt värre. En annan förklaring är att det som är fel med Ryssland är en extrem form av våra egna tillkortakommanden. Men bara för att vi själva har många brister betyder det inte att vi alltid gör fel, eller att andra inte agerar värre. Utan någon sorts moraliskt självförtroende och tillit till vårt eget system kan vi inte försvara det: vi hamnar i samma läge som de på vänsterkanten som försvarar rån som en politisk handling utifrån föreställningen att de fattiga bara tar tillbaka från de rika.

Väst har verkligen förlorat det moraliska övertag vi åtnjöt under det förra kalla kriget. Den ryska eliten brukade frukta oss medan vanliga ryssar beundrade oss. Nu föraktas vi av eliten för vårt fördärv och vår svaghet, medan vanliga ryssar knappast kan skilja den ena typen av styrande elit från den andra. Det är denna frågeställning som är central i det nya kalla krigets "ideologiska front". Tror vi i Väst verkligen själva på våra värderingar? Har maktens män och kvinnor någon känsla för rätt och fel? Och bryr sig väljarna?

Den breda vägen utför innebär påfrestningar. De som styr

stoppar fingrarna i syltburken, talar hycklande om regler som motverkar intressekonflikter samtidigt som de skaffar sig fördelar och mutor så länge de har makten och kan se fram emot lukrativa styrelseposter efteråt. Väljare betraktar politik som en hyfsat underhållande såpopera, men förlorar tron på att politiken påverkar deras liv på något avgörande sätt. Känslan för det allmänna förvandlas till ett rövarspel. Folk röstar med plånboken eller med fötterna. Om politikerna gör livet alltför surt för oss slutar vi betala våra skatter eller flyttar utomlands. När offentliga tjänster rase-ras vänder vi oss till privata alternativ. Rättsstaten lever kvar endast i teorin, som en spöklik påminnelse om vårt ärofyllda förflutna.

Är det verkligen detta vi vill ha? ☞